

Привредно - културне
матике
за Сјев. Далмацију

Привредно-културне
матике
за Сјев. Далмацију

Година претплата: за чланове Матике 24 din.
за нечланове 36.
Писма и новач слаш на адресу:
Шибеник, поштанска преграда бр. 30.

Шибеник, 18 Јуна 1936
БРОЈ 220 21. — ГОДИНА VIII

Власник Привредно-културна Матика за Сјев. Далмацију
Уредник ПAVLE ZELIĆ
Телефон бр. 24. — Број чеб. рачуна 38.242.

Видовдански Сабор на Косову

На Видовдан ове године — код Лазарице цркве — наша Матица слави своју крсну славу, а народ наших крајева окупља се на четрдесетседмо рочиште у спомен честитог Кнеза.

Слава Матичина прославља се ове године у знаку народног Сабора, на коме ће учествовати преставници народних организација и установа које у својим редовима окупљају здраве народне снаге, и под барјаком видовданске етике личног страдања и прегарања воде их у борбу за заједничко добро и спасцијелине, у данашњем добу тешких народних искушења.

Народни сабори под отвореним небом, у сјенкама царских задужбина као и скромних сеоских храмова, градили су нашу народну историју кроз пуних седам вијекова њеног немањићког замаха и покосовског страдања. Ти и такви сабори ударили су прве темеље и нашој новој, ослободилачкој историји.

Кад год је требало, у доба немањићког полета, да се народном животу даду потицаји и створе дјела на којима ће вијекови почивати — сазивали су се народни сабори. А кад су у покосовским очајним временима ланци ропства дробили кости народа нашега и душу његову у подгрлац догонили, кад је изгледало да је све изгубљено, да одникуда спаса нема („земља стење, а небеса ћуте“) — заједничка воља народа изражена у народним саборима проваљивала је нов излаз и налазила нов пут спасења. У новије доба свима познати народни сабор о Сретенију код цркве у Орашцу, где се диже први народни устанак под Карађорђевићем, као и други сабор на Цвијети код цркве у Такову, где се одлучује други устанак под Милошем — свједоче нам о способности народа да доноси најозбиљније судбоносне одлуке за све обавезне, и да ствара херојска дјела у којима сви свијесно учествују, не презајући пред никаквим опасностима у животу.

Кад год су судбоносни ча-

сови тражили судбоносне одлуке, народни сабори су узимали ријеч и њихова ријеч је постојала закон за све.

Судбоносни су данас дани, браћо и пријатељи, за васколики широки свијет, па не могу да не буду и за нас, једнога од малих и незнамих чланова многобројног човјечанства, које сада срља великим дијелом у пропаст.

Но ако смо ми, братственици Далматинског Косова, немоћни да ишта учинимо за бољу судбину посрнулог човјечанства и ако смо ми сами слаби да нешто више учинимо за судбину наше земље, као цијелине — зар смо ми ослобођени од дужности која нам улијева и вјеру и снагу, да у своје руке узмемо судбину своје уже Отаџбине, па да јој уштедимо многа тешка разочарања и бриге садашњости, и многа судбоносна изненађења у магловитој будућности?!

Ко мисли да смо ми ослобођени бриге да се старамо за свој бољи живот, јер да ће вријеме ријешити сва наша питања по неминовности историјске логике, и у вези са нашом националном заједницом — тај живи у заблуди и незна да је Вријеме било наш највећи душманин, кад год смо га пуштали да само управља нашом судбином — једнако у доба вјековног робовања, као и кроз минула два деценија наше слободне ере.

Наша Матица не заборавља вјечну истину, да пропаст свакоме долази од њега самога, и да му само од њега може доћи и почетак спаса.

За сваки успјех у животу треба јасна мисао, добра воља и способност жртвовања — а прегатоу Бог даје махове.

Матица јасно види наш положај и знаде што хоће и куда иде. Њени су највјернији чланови доказали да су спремни борити се и страдати за своја увјерења, и за одбрану савјести и ораза народног, као и за стварање свега онога од чега зависи благостање народно.

Али она не жели да иде сама, јер није сама себи циљ. Њен првенствени циљ био је, да пробуди успаване духове, да пронађе отпорне и борбене јединке и скупине, и да их мобилише за рад. Матица је морала тражити праве основе народног стваралачког рада, и остављати старе уобичајене методе које нијесу одговарале новим временима и духу нашега народа. Она је посредно и непосредно уводила и помагала све врсте народног просвјештавања и организовања, које постоје у другим крајевима наше Отаџбине. Васпитала је један велики број наших људи да буду и значе оно у Сјеверној Далмацији, што је значила Шумадија у Србији, па смо се директно и повезали у раду. У том свом припремању и раду Матица је издржала тешка искушења, али је часно извршила свој задатак. И сад треба поћи даље.

Но Матица не жели да наређује, нити да води за собом масу која се не усуђује питати, или којој није стало да знаде куда се с њоме иде. Матица хоће слободно учешће и братски одговор о нашим заједничким циљевима. Зато она ове године, о својој видовданској слави на Косову, сазива народни Сабор својих чланова и пријатеља, те преставника организованих народних заједница и установа, које су израз ваше заједничке воље и напора у стваралачком раду, па да извршимо један преглед досадањег рада и да упутимо поглед у будућност, сврставајући се у јединствене и непобједиве редове организованог народног рада, јер ћемо тако постати сви бољи и биће нам свима боље.

Одговарајући заједнички помен свима нашим борцима за слободу и правду, сви ћемо се најдостојније одужити њиховој успомени ако радимо у њихову духу.

А народ ће и ове године доћи под барјацима, у својим лијепим народним скупинама, да се — под духовним водством Владике Иринеја — поклони сјенама својих славних јунака, чије су жртве темељ ове државе и гаранција да је никаква сила не може срушити „док у њој живи дух наших дједова и за народ срце бије њихових синова“.

Raspored vidovdanske slave na Kosovu

1. Poslije Arhijerejske liturgije i svečane litije — u 12 sati pomen svima borcima palima za Otadžbinu na Kosvu i od Kosova do danas, sa prigodnom besjedom;
 2. U jedan sat poslije podne siječenje slavskog kolača, uz prigodnu riječ pretsjednika Matice, i zajednički ručak;
 3. U dva sata, uz Matičinu trpezu, Sabor izaslanika i članstva kulturnih, privrednih i zdravstvenih narodnih organizacija - referati i donošenje rezolucija;
 4. Po Saboru blagodarenje u Lazarici;
 5. Pozdrav sa gostima.
- Napomena:** Zatraženi su uobičajeni naročiti vozovi, uz polovicu cijene.

Skupština Matice u Šibeniku

Od prvih sastanaka za osnivanje Matice (u Kolnu o Uskrsu i uoči Vidovdana 1928 godine) — pa do ovogodišnje glavne skupštine u Šibeniku, naši ljudi u Sjev. Dalmaciji koji se bave zajedničkim narodnim poslovima dolazili su do vrlo važnih saznanja, koja su se iskristalisala kao ideje vodilje u radu narodnom (socijalnom, prosjetnom, privrednom, zdravstvenom i općekulturnom). Nije ta stvaranje niko nikom remetio nego su ona izvirala iz prakse u radu,

a jasno su se izražavala na konferencijama i skupštinama naših učitelja i sveštenika, na zadržnim zborovima gdje su glavnu riječ vodili prosvjeđeni seljaci i njihovi saradnici-zadržni radnici. Na skupštinama Matice nalazili su se opet zajedno i učitelji i sveštenici i seljaci i saradnici iz ostalih društvenih redova — tako da su ove skupštine postale smotra našega stanja i naših težnja.

Ovogodišnja skupština Matice bila je naročito izrazila po svom sastavu,

po diskusiji koja se je na njoj vodila, i po rezolucijama koje su donesene.

Ovdje donosimo utiske te skupštine od jednog posmatrača sa strane, koje nam je poslao kao „Jedan osvit na skupštinu P. K. Matice“ i zamolio da ga objelodanimo u našem listu.

Taj posmatrač u svojim opažanjima kaže:

Sasvim slučajno sam se našao na godišnjoj skupštini Privrednokulturne Matice za Sjevernu Dalmaciju. Iz mog kafanskog mira trgoše me kamioni i autobusi, puni krečati našeg zagorskog svijeta, jednog i drugog pola, težačkog i građanskog reda.

Šta li to može da znači danas u radni dan! A nigdje plakata ni oglasa koji bi nagovještavao da se radi o nekoj galamdžiskoj posjeti, na kakve smo mi već navikli posljednje godine, ni jednog jedinog poklika. I sve se zgrnu pred „Hotel de la ville“. N ko ne zna da mi kaže, i ja se riješim da odem sam. Tako padnem usred skupštine, ostanem na njoj sva tri i po sata trajanja i izidem — duboko potišten. Taj sid me natjerao da napišem ovaj osvrt, koji je u stvari izraz moga pokajanja.

Ravnih sedam godina ja slušam o ovoj ustanovi najrazličitije sudove. Na osnovu tih i ja sam stekao svoj, koji je u stvari bio jedna zabluda, nedostojna čovjeka sa svojim intelektualnim i društvenim rangom. Ali svakako dostojna društvenog sloja kome ja pripadam, a čiji je mentalitet, u svom presjeku, spleten i zamršen sve od samih zabluda, nemogućih predrasuda i praznovjerica najnižeg reda, diletantizma i pretencioznosti, zlobe i naivnosti u jedan te isti mah. A sve to kamuflirano sa sitnim konvencionalnim hohštaplerajima i krupnim snobizmom, koji nam nedaju da bar pošteno čujemo o stvarima i pojavama koje pred našom indolencijom ostaju vječne nepoznanice, nego svojim izopačenim sudovima stvaramo zabunu u javnom mišljenju i nepogrešivom narodnom instinktu zadržujemo životni horizont.

Prvo što mi je palo u oči to je sastav skupštine. Našlo se tu 20-30 učitelja, od najstarijih predratnih generacija do najmlađih današnjih snaga, sa svojim sutrašnjim drugovima koji još sjede u klupama Učiteljske škole. Zatim skupina od 20-30 pravoslavnih svećenika, sijedih glava i golobradih lica, sa nekoliko svršenih bogoslova koji su došli da bace prve pogode na idejne puteve kojima gaze njihovi stariji drugovi. I najposlije jedna četa od 250 seljaka i 15 predstavnica organizovanih težačkih lica iz Kninske Krajine i Ravnih Kotara.

No sve je to još moglo izgledati — pa i meni malovijernom izdalo je, kao jedna heterogena družina, sabrana na brzu ruku, bez reda i kriterija, — dok nije počeo rad.

Skupštinu otvara predsjednik Uprav. odbora — jedan sudija. Referate podnose redom: jedan crkvenosudski pripravnik, dva sveštenika višeg ranga, jedan profesionalni zadrudni ideolog i organizator, jedan profesor i jedan učitelj — kao članovi Upr. odbora. Skupštini pretsjeda stari i ugledni prosvjetni inspektor u penziji, a zapisnik vode dva mlada učitelja. Za diskusiju se prvi prijavljuju seljaci i u njoj učestvuju do kraja. Govori i jedna težačka žena, jamačno prvi put u našoj lokalnoj istoriji.

Kako predmeti diskutuje, tako način rezonovanja, ton i forma proiznošenja, efekat na učesnike i njihovo reagovanje — sve to u jednakoj mjeri vrijedi za seljake i intelektualce, — dokazuje nesumnjivo, da skupština nije bila konglomerat nasumce sabranih pojedinaca, nego zbor najodabranijih predstavnika narodnih, od kojih svaki pojedini predstavlja pionira i vodeću ličnost svoje uže sredine. Videvši to meni je postalo jasno, da nije uzalud ponavljana tvrdnja (koju sam ja uvijek s nevjericom slušao): da je P. k. matica „gospodar situacije“ na čitavom zagorskom teritoriju Sjeverne Dalmacije, i da ona, naročito poslije „Plave knjige“, ima nepodijeljeno moralno vodstvo naroda u tom kraju.

I neka ga ima! I nek joj je na čast što ona jasno vidi, za čitave decenije, pa i vjekove unapred, kuda ima da vodi narod, i što ga vodi k stvarnim i trajnim vrijednostima praktičnog života, ali i beskompromisnim stazama jednog svijetlog etičkog puta, sa koga ne salazi ni onda, kad taj put jača sila zatpra sa žrtvama iz samog vodstva njenog. Po svemu tome P. k. matica je jedna nesumnjiva kulturna, ali svakako krupna moralna tekovina, koja u ovom čudovlrenom vremenu moralnog i društve-

nog rasula, spasava obraz čitavoj Sjevernoj Dalmaciji.

Kroz rezoluciju koja je na skupštini jednoglasno i sa aplauzom bila prihvaćena, izbjijaju ova načela:

Da P. k. Matica nije ni plemenska ni vjerska ni klasna, a najmanje političko-partijska organizacija, nego opća narodna ustanova sa širokom jugoslovenskom, slovenskom i općečovječanskom ideologijom;

da se njeno djelovanje nadahnjuje duhom slavne sarine i vidovdanske-kršćanske etike, širokogrudog patriotizma, otvorene istine, socijalne pravde, duhovne slobode i slobodne misli;

da u tim načelima Matica ne poznaje kompromisa, i da u svom kraju neće dozvoliti da lični, partijski i koterijski interesi potisnu opće državne i narodne interese, niti da zle vile i vampiri za noć poruše ono što „trista majstora“ na mučnom narodnom djelu godinama sagrađe.

S ove skupštine ja sam izišao potišten ali i okupan u jednom okrepljujućem optimizmu koji podiže dušu i vedri zamračeni horizont. A onda još nešto. Pred onom frapantnom jasnoćom pogleda u budućnost, kojom gledaju ovi predstavnici našeg srpskog plemena; pred onom duhovnom slobodom, otvorenosti i širokogrudnošću kojom učestvuju u diskusiju pravoslavni seljaci — i seljanke; pred onom ljubavlju općečovječanskom i dubokom kršćanskom koju uzimaju za osnovu svojih odnosa prema svojoj braći drugog plemena i vjere i etičkog programa svog, a koja ljubav je našla odlučnog izraza kod svih referenata i diskutanta; najposlije pred onom nabujalom snagom kojom se ovaj pokret emancipovao od demagogije i politikanstva (čitava skupština, u glas, oduzima riječ jednom narodnom poslaniku, koji hoće da govori kao političar!) — i krenuo putem konstruktivnog rada pod najtežim uslovima, — pred tim faktima ja sam doživio jedno otkrovenje: da vis a vis ovim stvaralačkim osobinama stoji rušilačka demagogija, strahovita plemenska i vjerska mržnja i zadimljena atmosfera političko-partizanskih nakaznosti kroz koju naše nesretne hrvatsko pleme luta, daleko od svakog organizovanog poleta u radu i stvaranju, čeka svoju budućnost. (Ovo se može odnositi na primorske varoši i na njihove okoline, dokle dopire destruktivan utjecaj negativnih tipova iz varoši. Ali u unutrašnjosti naše zemlje hrvatski seljački pokret ima toliko jasnih znakova, osobina i uspjeha jednog organizovanog i konstruktivnog rada, da to postaje vrlo ozbiljan faktor javnog života u našoj državi. Op. Ur.)

Kad sam čuo kroz kakvo je čistilište prošla Matičina ideologija za sedam godina njena postojanja, kakvu li su borbu izdržali i žtve podnijeli ljudi iz vodstva njena i kako su naširoko raščistili polje svoga stvaralačkog rada, ja sa istinskim zadovoljstvom završavam ove redove i glasno kažem: To su ljudi, to je narod!

Posmatrač.

Što je novog Matica unijela u društveni život?

U prvim počecima bili smo svi jednodušni, da svi složno treba da radimo na tome, da se narod podigne prosvjetno, privredno, zdravstveno, socijalno i kulturno. Mislili smo, da će se svi ti naši ljudi oko toga programa okupiti, i da će sav narod u tom biti jedinstven.

Ali i ovdje se je dogodilo nešto slično kao sa našim narodnim oslobođenjem i ujedinjenjem, koje je cijeli narod u početku ispunjavalo sa neopislivim oduševljenjem. A kasnije u razvoju i radu koliko se različitih shvatanja javilo, koliko sukoba doživjelo?

Tako i kod nas iza prve jednodušnosti u postavljanju ciljeva, počela su se javljati sasvim suprotna stano- višta u načinu provadanja ovoga programa. Sve se je to opet javljalo kao posljedica raznih pogleda na osnovna pitanja života narodnog i državnog, kao i na osnovna životna pitanja. Za nas se je država narodna javila kao ostvarenje vjekovnih borba cijeloga naroda za slobodu i za pravdu, za slobodu misli i savjesti, za jedno pravednije uređenje društveno i državno, koje bi odgovaralo duhu i potrebama našega naroda.

Po našem shvatanju narod je sam stvaralac najvećih svojih vrijednosti, i kad je osjetio na sebi težiste svojih pitanja narod je i u najteže doba robovanja stvaralački djelovao. A kad god je svoju brigu prenosio na drugoga — postajao je mrtav i bezizrazan. Narod mora biti ne objekt (predmet) tuđe brige, nego sam subjekt (stvaralac) svoje sudbine: „Svoje poslove uzimati u svoje ruke!“

Kad se ovo prevede u praksu kod nas, što se je pokazivalo?

Moramo navoditi primjere, da naše stanovište bude jasnije svima onima kojima je stalo do toga da razumlju pravo stanje stvari.

Naše Opštine i Zdravstvene Zadruge

Jedan program koji mi stalno ističemo, radi njegovog značenja u narodnom radu, i koji sadržava u sebi sve ono što čovjek treba da nastoji da se povede u narodu — jesu zdravstvene zadruge. One su savršene organizacije, samo gdje ima ko da ih provede, za savremeni rad u narodu.

I oko njih mi smo imali vrlo oštrih sukoba, baš radi suprotnosti u osnovnim gledištima.

Oni ljudi koji upravljaju sa našim Opštinama, kao i oni ljudi i faktori čiji su oni eksponenti, ne uzimlju uopće u obzir da narod i može, i mora, bar neke svoje poslove i sam voditi. Naročito ovi ljudi misle, da se ne treba da imaju nikakve svoje posebne ustanove, nego da većinu svojih poslova treba da svršavaju u gradu i varoši, i da izvođenje tih poslova bude ovisno o ljudima u varoši.

Osnivanjem Zdravstvenih zadruga mi smo morali doći u odnos sa našim Opštinama, koje su, prenoseći svoju službu na Zdravstvene zadruge, mogle postići najjeftinije i najuspješnije vršenje i svoje vlastite službe. Ali spomenutim ljudima glavni je cilj da vide kakve to posljedice ima sa njihovog lokalnog ili ličnog ili partizanskog stano- višta, a ne kako će to djelovati u narodu. Kao oni političari koji su javno na zboru, obećavali pomoć nekoj Zdravstvenoj zadrugi, pa poslije odmah u razgovoru između sebe utvrduju da ne treba pomagati Zdravstvene zadruge, nego sve što se daje da treba davati općinsko-partijskim putem.

Ali na ovakim i sličnim pitanjima padali su i dosada i narodni poslanici i općinske uprave, a unaprijed će još lakše padati kao gnjile kruške ili crvljive jabuke koje su samo na izgled zdrave i rumene, a dok ih tresneš padaju i pretvaraju se u blato.

Pisanje „Glasa“

Ali da uzmemo za primjer i samo pisanje „Glasa“. Nama se je stalno prigovaralo, da „Glas“ donosi oštre dopiske i članke, koji stvari uopćavaju, a da treba konkretno i lično stvari iznositi.

Medutim naše je stano- vište, da prigodom konkretnih slučajeva treba pisati načelno i općenito o stvarima. A zabluda je misliti da će tako pisanje primijeniti na nekoga ko to ne zaslužuje.

Svi oni ljudi koji rađe i koji doprinose svoj udio u općim narodnim poslovima imaju pravo pisati što god hoće. A oni koji ne rađe nego samo piskaraju i mudruju, niti imaju pravo da drugima „sole pamet“, niti mlitake saradnike želimo ni primamo.

Ko ruši „slogu“?

I u prigovoru da mi rušimo slogu narodnu vidimo također jedan znak

mentaliteta, koji smatra da je narod beslovesna masa, a da mi treba da budemo gončini te mase od gospodara do gospodara. U ostalom — kome bi je prigoditi danas kad su se gospodari podileli u nekoliko tabora, od kojih svaki dokazuje da je jedinospasavajući za državu i narod?!

Što mi tražimo?

Kroz razna iskušenja i iskustva izrazio se jedan program narodnog rada kod nas koji se je ustalio, i od odnosa raznih faktora prema njemu zavisiće i naše držanje prema svakome. A mi tražimo ne samo riječi, nego djela koja će ta djela posvjedočiti, i to u svima konsekvencijama.

Matica danas znači zajednicu svih organizacija narodnog rada u Sjevernoj Dalmaciji, koje se moraju braniti od svih naopakih shvatanja i još goreg držanja, koje proističe iz takog shvatanja. Naši ljudi, i to oni najsvjesniji koji su se okupili u svojim organizacijama, sretaju se neprestano sa raznim preprekama, koje se moraju zajednički uklanjati i braniti od svih onih koji svima državnim i samoupravnim ustanovama žele dati lično i partijsko ebilježje, pa ometaju sve ono što osposobljava narod za samostalno stvaralački rad.

Mjesto da se stvari vide onakve kakve su, i da se probude i razvijaju sve one energije koje postoje u duši narodnoj i koje su uvijek vidljive za one koji hoće da ih vide, mnogi naši ljudi na odgovornim mjestima htjeli bi da mijese od naše narodne mase figure kakve oni hoće i kakve im trebaju prema časovitoj situaciji. Pa kad im to ne uspijeva — onda im je svak krlj, i onca se traže izgovori na drugim stranama.

Odnosi sela i varoši

I nama se je prigovaralo da boljševiziramo mase i da izazivljemo borbu između sela i varoši — čak smo i optuživani bili za to! — samo za to što smo stvari htjeli postaviti na svoje mjesto, i za to što smo morali gledati na narod kao na živi organizam, koji ima svoju izgrađenu psihologiju, etiku, umjetnost svoje vrste, svoju vlastitu kulturu duhovnu i materijalnu, ne uvijek dovoljno razvijen ali ipak kao jednu posebnu cjelinu, i kao osnovu jedne narodne kulture.

Selu i seljaku priznavali smo prvenstvenu ulogu, jer je u ovoj zemlji moraju imati po svojoj važnosti i vrijednosti. Ali se ne može selo postavljati u kalup grada, niti varoški kriterij uzimati za kriterij seoskih prilika, kao što bi se i varošani bunili da im seljaci ureduju njihove lokalne i interne stvari — u koliko nijesu zajedničke selu i varoši. Kad se u praksi pokaže u svemu ravnopravnost između seljaka i varošana, i između svih društvenih redova koji moraju služiti cjelokupnom narodu — onda će mjesto borbe vladati saradnja i mjesto mržnje ljubav, kad se naš narodni duh izrazi u svima društvenim odnosima, a na prvom mjestu u jednakoj pravdi za svakoga.

A nejednakost društvena, i s jedne strane monopolisanje svega — a s druge bespravno roblje, nigdje se tako izrazilo ne javlja kao kod nas na Primorju, a u Sjevernoj Dalmaciji posebno.

Za društvenu saradnju

Ali da baš mi stvaramo društvenu harmoniju, da razne društvene redove dovodimo u međusobnu saradnju, da u narodu budimo aktivnost i svijest o organizovanju, i da mu ne prilazimo

kao nesvjesnoj masi nego kao jedna-koj braći, te da se iz toga stvara jedan duh koji savladuje sve smetnje u radu i da se iz toga razvija najveći moralni kapital za narod i državu — pokazuje i ovogodišnja skupština

Izveštaji i diskusija na skupštini Matice

Skupština je održana u Šibeniku, 12. maja, u 9 sati pr. p. u »Hotel de la ville«, a otvorio ju je predsjednik Matice g. Petar Kovačević, sudija okružnog Suda.

Poslije pozdrava Nj. V. Kralju i Domu Karadorjevića, predsjednik čita pozdravno pismo počasnog predsjednika Matice Nj. Pr. Vladike Irineja, kojim pozdravlja skupštinu, i ističe potrebu »da se pripomogne prosvjetni, privredni, zdravstveni i kulturni napredak naroda, koji je to davno zaslužio od svih svojih predstavnika, prijatelja, i svih svojih prosvjetiteljskih sinova i kćeri, bez izuzetka«.

Raduje ga što »Matica okuplja u svoje redove sve istinski napredne i opšteg napretka željne ljude i žene ra području svoje teritorije« — pa želi zločan, srećan i plodomosan rad. — Skupština oduševljeno pozdravlja ovo pismo i zaključuje da se pismeno zahvali Preosvećenom Vladici i iskreno saradnji u svakom dobrom djelu, koje se kod nas stvara.

Predsjednik Matice zatim pozdravlja cijelu skupštinu, osobito učitelje i žene sa sela, koji su ove godine više nego ikada došli na skupštinu Matice, pa i sve druge učesnike koji pokazuju veliko interesovanje za opšte narodne probleme Sjeverne Dalmacije.

Ističe da se je rad ove Uprave kretao prema direktivama posljednje skupštine, pa moli da i ova skupština donese svoj sud o dosadanjem radu, i da dade direktive za dalji rad.

Moli da skupština izabere sebi predsjednika, zapisničara i overače zapisnika. Skupština bira za predsjednika g. Danu Petranovića, oblasnog školskog nadzornika u p.; za zapisničara gg. Jovu Marlića, učitelja iz Kistanja, i Dušana Lakića, učitelja iz Benkovca; za overače zapisnika gg. Protu Milana Macuru i učitelja Vojina Mačevića, pa se prelazi na dnevni red.

Blagajnički izvještaj

Blagajnički izvještaj podnosi g. Svetozar Bilbija.

Pretpiate na list, članarine i dobrovoljnih priloga bilo je din. 67098-92

Samplanje lista i troškovi administracije « 53737-50

Za razne pomoći i priredbe « 8062-86

Na tek. rač. kod Pošt.

šted. i gotovina « 5298-56

Ukupno din. 67098-92

Izveštaj uredništva

Urednik »Glas« g. Pavle Zelić izvještava o pisanju u listu, i kaže:

»Na skupštini Matice održanoj u Šibeniku 15. marta 1934 donesena je rezolucija, kojom: »skupština odobrava pisanje »Glas«, ali traži da ono bude još jasnije, i da nikoga i ništa ne sakriva, jer ćemo samo tako potpuno upoznati zlo koje nas tišti i naći zlu lijek«.

Poslije ovoga »Glas« je nastavio da objašnjava naša sjevero-dalmatinska kulturna i privredna pitanja, s naročitim obzrom na nastojanja seljaka, učitelja i sveštenika.

Govorila se stalno o zadrugarstvu, sokolstvu, posebno se ističe važnost zdravstvenog zadrugarstva za naše krajeve, pa odnosi prema Opštini, Banovini, i drugim ustanovama i organizacijama.

Ulazi se sve dublje u naše probleme. Piše se i o »izgradjanju društvenog pokreta«, »o zboru seoskih sokolskih četa«, »o socijalnom prevlranju«, »da li mi rušimo ili stvaramo«, »o jednom jedinom putu«, »o mržnji prema Matici i o progonoštvima koja se »premaju«, »radi čega nas optužuju«, »ko je i što je Matica«, »Obrovac kao kulturni centar svoje okoline«, — poslije čega dolazi »Plava knjiga« o kojoj će govoriti g. Stevo Prostran.

Poslije »Plave knjige« dolazi jedan svetosavski broj, ukojem se opet ističu osnovne misli u narodnom prosvjetljanju.

Zatim izlazi jedan broj pred čitaće, u kojem se piše da se svi javni poslovi moraju drukčije početi voditi.

O Vidovdanu obuhvata se opet manifestacija programa Matičina, a s jeseni 1935 najveća pažnja obraća se zadrugnom pokretu, počevši od Zadružnog zbora u Kninu, u novembru prošle godine, kad se ponovno ističe naš put u narodnom prosvjetljanju.

U tom se smislu nastavlja do ovogodišnje svetosavske manifestacije u Kninu, za kojom slijede izvještaji o velikoj prosvjetnoj zadužbini, i pomen našim narodnim prosvjetiteljima.

Uskrsnji broj sav je u znaku radosti, što se približuje ostvarenje »Dačkog Doma« u Šibeniku.

I tako do ovog broja sa kojim smo vas pozvali na skupštinu Matice.

Svi saradnici »Glas« nastojali su da izraze narodne potrebe i shvatanja narodna, a koliko je u tome »Glas« uspio to ima da kaže ova glavna skupština Matičina.

»Glas« bi bio i redovnije izlazio ali kako svaki broj zapada 1000 din., a pretpiate i članarina nije za to dovoljna. Morali smo moliti prijatelje Matičine da svojim prilozima omoguće i ovako izlaženje »Glas«.

Od članova Matice po cijeloj Sjevernoj Dalmaciji zavisilo kako će i koliko će »Glas« unapred izlaziti.

Moj bi predlog bio da izlazi kao mjesečni časopis u obliku knjige i da se tu obraduju svi naši problemi.

A za dosadanje ja predlažem da skupština izabere jedno ili više lica koja bi sredila za štampu sve ono što se odnosi na naše glavne probleme i da se to štampa u jednu potrebnu knjigu, jer to bi bilo najvjernija slika naših misli, naših težnja i jedinstvenog privredno-kulturnog programa koji se je razvijao u ovom dijelu naše Otadžbine. Tada bi se vidjelo, kad bi se skupilo ono što je najglavnije kroz ovo sedam godina izlaženja »Glas«, da je tu izražen jedan poseban sistem, jedan novi pogled na naše javne i društvene poslove, koji izvire iz naših prilika. Tu bi se moglo spomenuti i sve ono pozitivno što se je kroz ovo vrijeme uradilo, pa bi se vidjelo da se je pod najtežim uslovima ipak vrlo mnogo uradilo, dok mnogi drugi faktori nijesu ništa uradili da se naše stanje popravi«.

Sekretarski izvještaj

Sekretarski izvještaj daje g. Lazar Matić, koji izjavljuje da nije funkcioner Matice, ali ga je zapaša dužnost da za ovu skupštinu spremi izvještaj o našim općim prilikama u Sjevernoj Dalmaciji, a posebno o odrazu Matičina programa u narodu, i o odnosu prema drugim faktorima i ustanovama.

U svom izvještaju g. Matić napominje da je Matica imala tešku ulogu, da u jedno prelazno doba, u borbi između starih i novih shvatanja, izrazi nove pogleda na mnoga naša pitanja, da uputi narodni rad novim pravcima i metodama, koji su bili prije nepoznati kod nas.

Služenje pojedincima ili narodu?

U svemu tome mora'o je neminovno doći do sukoba, jer smo se nalazili pred pitanjem: ili se prilagoditi dotadnjim običajima, pogledima i odnosima i nastojati podržavati stanje kakvo je bilo, a u kom se je svaki od jednog malog broja izabranog društva lično mogao dobro nalaziti — ili osjetiti najnaprednije pokrete u drugom dijelovima našeg naroda, koji su odgovarali i našim potrebama, pa tražiti i kod nas načina da i naše mase prestanu biti posmatračni događaja i da postanu svjesni stvaraoči svoje bolje sudbine.

Narod kao stvaralac

U početku je vladao naslijedeni običaj, da nekoliko ljudi riješava sve narodne poslove, koji se odnose i na narodne mase — ali bez učestvovanja tih masa u njihovim vlastitim poslovima. Često je tu bilo najboljih namjera. Ali na najveće napore pojedina naca mase su ostajale indiferente. Kroz to vrijeme dolazili smo u sve češću vezu sa radom po selima Srbije. Tamo su bili očigledni svi uspjesi jednoga rada, u kome je sam narod postao aktivan, a inteligencija se je javljala samo kao pomagač onoga, što je narod sam postavljao sebi za cilj, i sa čim je sam rukovodio i upravljao, pomoću stručnih ljudi, koji su mu bili pri ruci. Na ovaj način došli su do izraza mnogi dotle nepoznati i neznaćni ljudi, a u zajedničkim poslovima saradivale su ne samo mnoge ruke kao argati, nego i mnoge pameti i mnoge savjesti. Narod je osjećao odgovornost na sebi, i mjesto da sve traži od drugoga i da sve krivice baca na drugoga — postajao je sam kovač svoga blagostanja.

Primjer Srbije

Nesumnjivo je da se taj prelaz ne pavi tako lako. I u Srbiji gdje su bile žive tradicije da je narod sam stvarao i svoju državu, i gdje je svaki čovjek bio borac, da održati i ponovno osvoji tu svoju državu — bilo je poteškoća u radu. Ali kad se je jednom otputilo, to je bila neodoljiva snaga koja valja ne samo klade, nego koja je pokazivala sjajne znakove i dala neoborive dokaze svijesti, mnogih velikih moralnih i intelektualnih vrijednosti.

Razvoj stvari kod nas

Kod nas je neravnjano teži bio ovaj proces. S jedne strane narod osiromašio i iznemogao, a s druge strane ljudi koji su bili na javnim položajima nijesu bili skloni da pomognu organizovanju naroda koje bi bilo samostalno i nezavisno od njih, nego samo u tim slučajevima ako je bilo izgleda da bi se i taj način moglo učvrstiti pozicije vladajuće »državne« stranke i njenog poslanika, ili vladajuće općinske uprave odnosno njenog načelnika, i drugih faktora koji su bili s time u spletu. Istina da se je sve to maskiralo i drugim izgledima i parolama slobode, nezaliterosovanosti i nezavisnosti — ali je u suštini svršavalo tako da je svaki postajao bespravno, izvan zakona, i upropašćivan ko se nije priklanjao takom shvatanju. I onda kad su ljudi bili na izgled najdobronamjerniji, pa i ako nijesu nešto direktno ugušivali, radili su to drugim zaobilasim načinima — čisto možda i nesvjesni posljedica, jer je mentalitet bio takav, pa se je tako maskiralo da mnogi ljudi koji nijesu dobro upućeni ne vide pravu igru.

Ali mnogi ljudi u narodu ipak su

pokretali, i ako je to bilo doba najcrnje reakcije i najvećeg stvarnog ugušivanje slobode i savjesti — pa prema tome i najvećih nepravda. Spontano se je stvarao i razvijao jedan pokret, koji je nosio na sebi sve oznake svjesnog i slobodnog narodnog stvaranja, radi čega smo mi svi i željeli ovu državu, i za koju je palo bezbroj života, baš ovakih kakvi se i danas proglašuju za »nesvjesne«.

Uslov jedinstva i sloge

Nama se je prigovaralo da smo porušili »slogu« narodu u Sjevernoj Dalmaciji, a mi baš obratno kažemo da su rušioči prave narodne sloge oni koji neće da priznaju osnovne istine našeg narodnog života i duha, koji se jasno pokazuje kad god se narod može slobodno izraziti, i koji sebe lično uzimlju za mjerilo svih stvari — a ne sam narod i njegove potrebe. Ko ovako misli taj traži od nas nešto što je nemoguće: da služimo pojedincima mjesto cjelini narodu. Većih neprijatelja i rušitelja istinskog rada i sloge narodne zaisla ne može biti.

G. Matić moli da se ovo primi kao jedno potrebito objašnjenje i uvod u njegov izvještaj, jer bez ovoga se ne može razumjeti ni program Matice, ni njen razvoj.

Izveštaj o »Plavoj knjizi«

G. Stevan Prostran podnosi izvještaj o »Plavoj knjizi«, kako je javnost nazvala naš odgovor na »Usječensku deklaraciju« koju su donijeli na Usjekovanje u Kninu 1934 godine pristaje onda vladajuće Jugoslavenske nac. stranke — kao jedini zakoniti čuvari i predstavnici države i naroda, prikazujući nas opasnim za javni mir i poredak.

Na ovaj su način izazvali sastavljači i potpisnici rezolucije otvoreni sukob i prekid odnosa.

Mi smo prije toga pokušali (u decembru 1933 godine), da objasnimo onima, koji su bili gospodari situacije kod nas, u čemu su naši nesporazumni, i kakve su naše opće i zajedničke dužnosti, pa je za to bio razoran i jedan sastanak za januar 1934 godine — ali mi smo međutim bili optuženi kod gg. Bana, Ministra Un. djela i Min. predsjednika kao neka komunističko-boljševička skupina. Na Kniniku Usječensku deklaraciju mi smo bili sastavili jedan kratak odgovor, ali sastavljači deklaracije postarali su se, da nam se ne dozvoli štampanje nikakvog odgovora. Tada smo mi sastavili »Plavu knjigu« i našli načina da je štampamo u Beogradu. A da nije bilo zabrane da se odgovor štampa kod nas — do »Plave knjige« ne bi bilo vjerovatno ni došlo, jer je odgovor sadržavao samo jedno kratko objašnjenje.

Tada stupa na poprište g. dr. Jovanović i potpisnicima »Plave knjige« koji su bili državni ili samoupravni činovnici (gg. prof. Mirko Ležić, Tade Kalanj, i Lazar Matić) šalje preko sreskog načelnika na potpis jednu sastavljenu izjavu, kojom se je trebalo desolidarisati od napada »koji grubo vrijeđaju čast i ugled nosioca državne politike« — potpisnika kalaske Usječenske deklaracije.

Ali nas raši drugovi ne ostavljaju, i ako je bilo jasno da se mogu očekivati srazokake posljedice u ondašnjem režimu, kojemu je bio »zakon« — što mu srce žudi!

I ovdje se je pokazalo jedno »sporno« pitanje, koje nas je dijelilo. S jedne strane društvo koje obraz ne cijeni za ništa i traži od ljudi skrajnja i bezobzira gonjavanja — a s druge

strane Matičino društvo koje obraz ne daje za ništa, bez obzira kakve lične neprilike i progona mogu iz toga nastati. To je jedan od ponosa Matičina duha i Matičine organizacije.

"Plava knjiga" otvorila je narodu oči, i vi znate kako se sve svišlo — završilo je g. Prostran.

Značenje vidovdanske slave

G. Nikola Manojlović govori o krsnoj slavi Matičinoj i o smislu proslave Vidovdana na našem Kosovu — kojima je cilj da podržavaju vidovdanski i kosovski duh pregaranja za najveće vrijednosti i najveće svetinje našega naroda. Oslobođenjem nije sve riješeno. Sada slobodu treba ispujavati sa sadržajem i radom za narodni napredak. Visoki moral stožer je svega.

Na svima našim narodnim slavama i saborima treba tražiti naše narodne motive i dalje ih razvijati vaspitavajući narod u njihovom duhu kao i dosad.

Zato misli da bi trebalo iskoristiti svaku prigodu od općeg narodnog značenja, a naročito svaki narodni sabor kod zadužbiva, hramova i drugih

ustanova — da se uzdižu velika načela, velike ličnosti kao nosioci tih načela, i veliki događaji kao izrazi sudbonosnih istina.

Narod koji se u raznim prigodama okuplja i iz daleka dolazi, treba da se vrati uvijek kući sa nekim uzvišenim osjećajem i sa uzvišenim mislima, koje ga osposobljavaju za bolja djela.

Matica će i u drugim prigodama pripremati priredbe sa ovim ciljem, a o samom Vidovdanu na Kosovu — kao o svojoj krsnoj slavi, svake godine nalazio se je po neki novi motiv, koji ima svoje značenje u narodnom prosvjedaivanju, vaspitanju i organizovanju, i koje ukazuju put novim generacijama.

Tako 1934 godine (o prvašnjim proslavama već su doneseni izvještaji) po prvi put javljaju se naše seljačke žene u javnom društvenom životu. Tada se pojavljuje prva zajedna organizacija žena na selu u Sjevernoj Dalmaciji. Drugog dana te iste godine sastaje se po Vidovdanu (kao na poznanstvo) Kosovljani sa učiteljima i

sveštenicima iz svih okolnih sela i cijelog dana vijećaju o svojim narodnim i seoskim pitanjima. Taj je sastanak vrlo mnogo doprinio, da se osvijetle mnoga pitanja kod nas.

Lanjske 1935 godine na Kosovu dolazi o Vidovdanu Nj. Sv. Patrijarh srpski sa pet vladika i preko šestdeset sveštenika. Svaki onaj ko zna značenje srpske svetosavske crkve za naš narod — može da osjeti važnost prvih i najvećih predstavnika obnovljene srpske Patrijaršije, i ponos našega Kosova i cijeloga našega naroda kao i Matice što je o svojoj prošlogodišnjoj slavi imala i takove goste.

Našem narodnom pomenu kosovskih i ostalih mučenika i našim kulturnim težnjama daje se i na taj način jedno uzvišeno značenje.

Referati na skupštini

Poslije ovoga govori seljanka iz Orlića Pera Marčić i podnose se izvještaji gg. Momčila Đajića (o radu filijala Matice u jednom selu: knjižnica, čitaonica, predavanja, nabavka radioaparata, itd.), pa pisani izvještaj Jan-

drije Martića iz Kistanja (o našim potrebama i „Glasu“), Stevana Korolije iz Ivoševaca (o zadacima Matice i narodne inteligencije na selu), Gorka Ležaića iz Davraka (o prilikama u narodu i o odnosu Matice i „Glasa“ o tim pitanjima), Kanazir Sava iz Mokrog polja (o borbama za stvaranje države i o borbama za napredak u državi), Adam Spasenija iz Zelengrada (o prilikama po selima obrovačke krajine), Pero Stojavljević iz Otšića (o odnosu prema današnjim zajedničkom nastojanju), Obrad Korolija iz Kistanja (o nekim novim pravcima narodne privrede), Ilija Kutlača iz Splita (o zadrugarstvu prije rata i danas), Lazar Matić (današnje vrste rada u narodu, što se je postiglo, naši odnosi prema raznim ustanovama, naš odnos prema politici i političarima itd.)

Sve ćemo ove izvještaje i završetak skupštine donijeti u drugom broju „Glasa“, zajedno sa izvještajem o vidovdanskom Saboru na Kosovu, sa rezolucijama koje je Skupština Matice primila, a danas donosimo još referat g. Prof. Mirka Ležaića.

O stavu privredno-kulturne Matice u današnjim prilikama

— Govor održan na glavnoj skupštini, 15-V-1936 g. —

...Pred nama je jedno od najkrupnijih pitanja današnjega dnevnog reda: Kakova direktive ova glavna skupština ima da odredi Privredno-kulturnu maticu i njezinu organu „Glasu“ za dalji rad?

Pa direktive koje će se osnivati na Matičinim pravilima, na stečenom iskustvu i na stvarnim potrebama Sjeverne Dalmacije. Tako se radilo na prošlim skupštinama, tako će se uraditi i danas. To je, u ostalom, i prokušani način rada koji je već tradicija osveštala. Nu, kod izradivanja tih direktiva nameće nam se i jedno prethodno pitanje koje, u prilikama i vremenu što ih proživljuje naš kraj, ima osobitu važnost. To pitanje je:

Kakav je stav Privredno-kulturne matice u današnjim prilikama?

Odgovor na to pitanje poslužće ne samo preciziranju direktiva što ih ova skupština ima da izradi, nego i obaranju onih podmetanja koje u srditoj nemoći protivnici Matice i njezina rada zlonamjerno šire. Ukazuje se, dakle, potreba da se još jednom otvoreno iznese i objasni stav naše Matice:

a) prema krupnim problemima našega nacionalnog i državnog života uopšte; b) prema problemima Sjeverne Dalmacije napose

Drugim riječima, potrebno je da se danas pred ovom odličnom skupštinom još jednom osvijetle: ideologija, etika, moral, zadaci i metode rada naše Matice. To je ono što je i mene potaklo da se javim za riječ.

I. Ideologija privredno-kulturne matice

Matičina ideologija je jednostavna i jasna. Ona je već i do sada javnosti poznata. Stoga ću je iznijeti samo u krupnijim potezima. Naša Matica je privredno-kulturna organizacija sa širokom narodnom, jugoslovenskom, slovenskom i opštečovječanskom ideologijom.

Matica je usvojila opštenarodnu i jugoslovensku ideologiju zato što je ubjeđena:

da su Srbi, Hrvati i Slovenci tri plemena jednoga jedinstvenog jugoslovenskog naroda. To jedinstvo

jugoslovenskog naroda ima duboke i široke etničke osnove naročito u duši prostoga, seljačkog naroda, i to mnogo dublje i mnogo šire no što se to kod nas naslućuje i zna.

Kod nas se dokazuje da jedinstvo jugoslovenskog naroda počiva na novim temeljima: na zajedničkom prvobitnom srodstvu i krvi, na zajedničkom jeziku, na zajedničkom zavještaju istorije i najvećih umova iz prošlosti, na zajedničkim idealima i interesima, na zajedničkoj svijesti i volji da smo jedan narod, da hoćemo takav da budemo i za vječnost. Međutim, kod nas se ponajviše zaboravlja baš to, da su tim temeljima prethodile one prave etničke osnove, koje su se postepeno i duboko formirale u narodnoj duši još poodavna, naročito u doba turske i mlatačke vladavine. Te duboke etničke osnove formirale su se pod uticajem onih mnogobrojnih migracija (seoba) koje su se iz dinarsko-balkanskoga planinskog sistema kroz nekoliko vijekova u bujnim metanastazičkim (seobenim) strujama razlijevale u svim pravcima i po svim krajevima našega nacionalnog teritorije. U toku vremena, i to od XIV do XVIII vijeka, te bujne i gotovo neprekidne seobere struje, pune gorštačke krvi i svježih energija, preplavile su, izmiješale i ispreplele one najšire i najdublje, seljačke, slojeve sva tri naša jugoslovenska plemena. Na taj način, još u to doba naše prošlosti, izveo se odozdo krupni proces moralnoga i duhovnog sjedinjavanja, onaj presudni proces dubokoga, etničkog i etnobiološkog jedinačenja i stapanja naših plemena u jedan jedinstveni jugoslovenski, u glavnom, seljački narod.

Još od XVI. vijeka, uporedo sa izmicanjem vremena, izbljaju stoga na površinu sve brojnije i sve to snažnije manifestacije jugoslovenske misli o jedinstvu kao odraz tih jedinstvenih etničkih osnova u narodnoj duši. Tu se ubreja i „lovinstvo“ naših primorskih predaka. U teškim i usilnim vremenima“ robovanja i naš

seljački narod na djela je upoznao i osjetio svoje bratstvo i svoje jedinstvo pa to izrazio u vječnoj

Istini: „Brat je mio, koje vjere bio!“

U našem prostom i zdravom seljačkom svijetu, duboko ispod mreže tuđinskih kulturnih uticaja, koji su zahvatili i razjedinjavali samo gornje i tanke društvene slojeve na površini, izradivala se polako naša specifična narodna kultura. U doba turske vladavine naš se narod vratio patrijarhalnom stanju. Prvobitne plemenske organizacije i one velike kućne zajednice, stare porodične zadruge, ponovo su se javile, ali i obogaćene istorijskim iskustvom od nekoliko vijekova. U tim narodnim organizacijama izradili su se i očuvali principi visokoga narodnog morala i čvrste narodne tradicije; u njima se postupno stvorila naša patrijarhalna kultura. Na njoj je sradivao cijeli narod, a naročito narodni guslari i crkveni ljudi. Crkva i gusle išli su uporedo kroz vijekove i kroz pjesmu davali oduška svemu onome što je narod tištalo ili zamosilo.

Narodna pjesma pjevala se po svim našim krajevima i svuda u jednom, te istom jeziku. Kroz nju je izbljajala oslobodilačka misao koja je poticala hajduke, uskoke i druge „osvetnike Kosova i sirotinje raje“ na junačku borbu do istrage „za krsi časni i slobodu zlatnu“.

Još odavna, dakle, izvršilo se ono pravo etničko i socijalno izjednačavanje, obnavljanje i podmlađivanje našeg naroda. Sve to, opet, učinilo je da se formirala jedinstvena narodna duša i u njoj jedinstvene etničke osnove na kojima kao na stamenom postamentu čvrsto počiva jedinstvo jugoslovenskog naroda, koje više niko ne može ni da raskine ni da uništi.

Naš narod, kao takova jedinstvena i moralna cjelina, mogao je da pređe kroz najteža stradanja, da herojskom borbom za oslobođenje i ujedinjenje zadivi cijeli svijet, pa da se pod mudrim vođstvom narodne dinastije Karađorđevića odmah prihvati i velikog zadatka koji mu je sudbina u ime svjetskog mira i kulturnog napretka čovječanstva namijenila na ovom čudnom Balkanu, na ovoj sudbonosnoj prekretnici Evrope i staroga svijeta. Da bi Jugosloveni mogli zalsta

i u potpunosti izvršiti tu svjetsko istorijsku misiju na Balkanu, treba po uvjerenju naše Matice još i to,

da u bratski zagrljaj uđe jednom zauvijek i četvrto jugoslovensko pleme — Bugari.

U svojoj ideologiji naša Matica ide i dalje. Ona smatra, što je sasvim ispravno, da je za svestrani napredak Jugoslovena potrebno i još nešto. Pored naslona na prosvjeđeni Zapad i njegove napredne ideje; pored interesovanja za mudrost blistavog Istoka, od koga su svijetu „došle mnoge duboke opservacije o ljudskoj prirodi i odakle su potekle neke od najoriginalnijih i najvelikodušnijih misli i osjećanja“; Jugoslovenima je potrebno i to:

da ustrajno gaje što prisnije odnose sa velikom i srodnom etničkom grupom u Evropi, sa cijelim Slovenstvom, pa da tako sraduju i na stvaranju opšte slovenske civilizacije.

Po riječima pokojnog Jovana Cvijića viši, pravi, i krajnji cilj slovenskih naroda je:

da stvaraju samostalnu, slovensku civilizaciju i s tim uporedo tip države visokog morala, koja će cijelim svojim ustrojstvom biti namijenjena radnom svijetu, pa bilo čim ma koga zanimanja.

Jugosloveni će pomoći razvijanju opšte slovenske civilizacije sistematskim radom na stvaranju svoje vlastite i samostalne, koja neće biti kopija tuđe, već organski izrast iz najoriginalnijih i najplodnijih osobina njihova narodnog duha. Kako su „slovenski narodi srodni, mnoge će se struje njihova rada stapati, i tako će sintezom postati slovenska civilizacija“. Prema tome Matičina slovenska ideologija je kulturni panslavizam koji sa toliko ljubavi kod nas njeguje i ona naša

viteška i velika organizacija — Jugoslovenski soko.

U našem kraju Matica je glavni inicijator i oduševljeni pionir poznate ideologije velikoga zadružnog pokreta koji je zahvatilo sve prosvjeđene narode na kugli zemaljskoj.

U tome je i njena opštečovječanska ideologija.

II. Etika i moral Pr. kulturne matice

Etika, koju je naša Matica usvojila i koju stalno propovijeda, u stvari je idealizam najčistije vrste. U ovom vremenu surovog materijalizma, neshvatnosti i grabljivosti, to zvuči čudnovato. Matica je uzela kao svoju onu visoku etiku, koju je sami narod u prošlosti stvorio i kao dragocjeni amanet predanjem do danas sačuvalao. To je, dakle,

etika naše slavne starine, koja se poglavito nadahnjuje Kosovom, Milošem, Lazarem i sv. Savom.

To nije mrtva već živa sila koja moćno utiče na način cjelokupnog narodnog mišljenja i djelovanja. To je ono moralno uputstvo koje neodoljivom snagom probija iz naše najintimnije unutrašnjosti;

to je nepogriješivi vodac naše savjesti po kome se svakom od nas u svima prilikama i iskušenjima života „samo kaže“: kako ćemo na dlaku jednako misliti, osjećati i raditi pa ma gdje se nalazili.

To je odraz našega unutrašnjeg jedinstva; to je onaj veliki i moćni duh rase koji nas sve ispunjava i vezuje u jednu veliku moralnu silu, u jedan skroz jedinstveni narod koji je kao moralna cjelina nepogriješiv, samo ako se dovede u položaj da slobodno i otvoreno iskaže sveju misao i svoje osjećaje.

Ta nepogriješivost naroda kao cjeline, to opšte moralno čulo, proizlazi iz duha naše starine, iz vidovdanske etike, iz kosovskog morala i iz one specifične duhovne slobode koju nam je uvijek brižljivo njegovala i do danas sačuvala naša slovenska, narodna, svetosavska, srpska crkva.

„Pogledajte samo — kazao je jednom na Dalmatinskom Kosovu pok. Stevo Bijelić — druge dijelove našeg naroda koji ne idu za srpskim plemenom, pa ćete vidjeti kako tu ima manje duhovne slobode, manje slobodne misli. Ima nešto što im sprečava polet, nešto što im ne da da slobodno dahnu“. Tu svoju duhovnu slobodu treba srpsko pleme sa ljubavlju i poštovanjem da prenese i na ostale dijelove našega naroda, jer po pjesnikovim riječima „Krst nositi vama je sudeno; strasne borbe sa svojim i s tuđinom“.

Narodna, vidovdanska - evanđelska etika, koju je Matica na svoj barjak ispicala, teži za najvećim idealima ljudskog roda;

za punom jednakošću i socijalnom pravdom, za „Božjom pravdom“, za suštom i čistom istinom u svemu, za duhovnim i „nebeskim carstvom“, za svim što je pleme, ljepo i veliko, za bezgraničnom sposobnošću ličnoga i kolektivnog čitvanja kad to zahtjeva ideal, svetinje i interesi cjelokupnog naroda i države.

Iz takove visoke etike izlazi prirodno i logično onaj hrišćanski i u isti mah najviši socijalni moral: primijeti sebe na žrtvu, sagorjeti u stvaralačkom radu ne samo za one koji se muče i pate oko nas, nego i za one koji će u nizu mnogih naraštaja doći poslije nas.

Eto, na osnovi takove etike i takova morala naša Matica se trudi: da iznad s ega moralno preporodi cjelokupni narod ovoga kraja, da mu raspali nacionalnu svjest, da mu probudi muški ponos, da mu odnjeguje duhovnu slobodu i slobodnu misao, da ga učini svjesnim, otpornim i ponosnim prema svim

zavodnicima, a naročito prema onima koji kao da su „za pravilo ludost izabrali“.

III. Zadaci i program P. k. matice

Matica je osnovana da pokreće i unapređuje sva ekonomska, privredna, prosvjetna, kulturna, zdravstvena i socijalna pitanja Sjeverne Dalmacije kao zasebne prirodne cjeline, i to Zagorja i Primorja podjednako. Ona je svjesna da se sva ta krupna, zajednička, pitanja ovoga kraja mogu pravilno riješiti

samo organizovanim zajedničkim naporom cijeloga naroda i svih njegovih društvenih slojeva, bez obzira na pleme, vjeru, stalež i spol.

Matica se stoga trudila od svoga postanka do danas, da probudi, okupi i organizuje u snažan pokret pripadnike i jednoga i drugog plemena podjednako. Ona će tim radom i s jednakom materinskom širokogrudnošću nastaviti i dalje, bez obzira na neke ružne pojave koje su se u našim danima na izvjesnoj strani odigrale. Neka se baš u današnjim prilikama još jednom čuje, oszna i zapamti ovo:

za našu Maticu pripadnici hrvatskog plemena, Hrvati, n'su samo poznanici, komšije, prijatelji i braća koji su se s nama nerazdjeljivo izmiješali i isprepleli; oni su nama još više od svega toga: oni su isto što i mi sami!

Matica otvoreno izjavljuje, bez straha da će je iko objektivno demantovati, da se privredna, kulturna, zdravstvena i socijalna pitanja u Sjevernoj Dalmaciji nameću na rješavanje s takovom snagom, da uprav potiskuju sva ostala pitanja u pozadinu. Pitanja od životne važnosti za ovaj naš zaboravljeni kraj nalaze se u takovu teškom stanju da upravo

uspjaju na okup pod Maticino okrilje sve društvene slojeve bez razlike i sve ljude od srca, duše i dobre volje.

Treba da bude svakom jasno, da nam je svima jedini spas iz ovoga teškoga ekonomsko-socijalnoga i privredno-kulturnog stanja u prvom redu samo u nama samima, u našoj udruženoj snazi i u smišljenom radu na promicanju općih interesa. Bez općeg poboljšanja cjeline, nema uslova ni za napredak pojedince.

Da bi se u tome pravcu uspjele potrebito je da naše društvo bude prožeto duhom onoga istinskog i stvaralačkog patriotizma na koji nas je pok. Jovan Cvijić upućivao. Taj patriotizam nije patriotsko brbljanje, ni stvar mode, ni nešto zasebno i odvojeno od života pojedinih ličnosti i naroda, nego dio života svakog pojedinca; ili još tačnije — isto što i njegov sam život.

Treba da ude u krv da se javni rad na narodnim poslovima vrši po nacionalnoj dužnosti i samo radi općih interesa i ničega drugog. Svaka žrtva koja se učini, treba da je učinjena prirodno, spontano, bez razmišljanja, instinktivno. Niko ne smije doći ni na pomisao da bi mogao drukčije raditi, ili čak za to tražiti posebnu nagradu.

To se može učiniti radeći i svakodnevnih poslove od kojih se živi: ako se ti poslovi rade ozbiljno, pošteno i čestito; ako se u taj običajni rad unese ljubav, volja, namjera, težnja, da se time i cjelini koristi; ako se, dakle, stalno pred očima ima opći

cilj. Ličnosti, koje rade na nacionalnim poslovima,

ne smiju ni da se vide, ni da iznad ostalih strše; treba da odbace lične taštine, spoljne sujete, jagmu za položaje; da ne očekuju posebne nagrade „za nacionalne zaslage“.

Treba da je u instinktu svakoga u ovome kraju da na pitanjima i poslovima od nacionalnog značaja niko ne smije tražiti svoje posebne koristi:

ni pojedinci, ni „koterije“, ni grupe, ni partije. Interesi otadžbine, naroda, države i ovoga kraja moraju uvijek biti ispred i iznad ličnih i posebnih interesa.

U radu s narodom i za narod ne smije biti, po dubokom uvjerenju naše Matice, ni trunka od onoga što se zove šovinizam, demagogija, defetizam, laskanje narodnoj taštini i tome slično.

IV. Metode Maticina rada

Stari Grci su vjerovali da je jedno njihovo božanstvo imalo čudnovatu moć osvježivanja i obnavljanja svoje snage. Kadgod bi se to božanstvo izmorilo od leta po nebeskom plaventu, njemu je bilo dovoljno da se samo za časak spusti na zemlju. Već samim dodiranjem sa materom zemljom, to božanstvo bi odmah povratilo izgublenu energiju i sa obnovljenom snagom nastavilo svoj dalji let. Nešto slična moglo bi se reći i za našu Maticu. I ona dobija svoju snagu, svoj polet i vjeru u tačnost svojih načela iz dodira s narodom i sa zemljom. Od početka svoga djelovanja ona se sistematski trudi da bude u što bližem dodiru s narodom i u što prisnijoj vezi s narodnom dušom, da bi se mogla sasvim uživjeti u narodni život i zajedno s narodom pronaći najpogodniji put i najbolje metode za uspješan rad na promicanju opšte prosvjedenosti, na podizanju narodnog blagostanja, na unapređivanju narodnog zdravlja itd. Na osnovi dosadašnjeg iskustva i osvrta na kulturnu istoriju našeg naroda i cjelog čovječanstva, Matica drži da je najpravičniji put za uspjeh u radu:

da sami narod osjeti potrebu akcije i organizacije; da vlastitim radom u svim pravcima društvenog života stiče nova iskustva, nove navike i nove poglede na svijetli život oko sebe; da se uvijek i jedino nadu samo u se i u svoju snagu, da sam pronalazi najbolje načine po kojima će se sam osloboditi ekonomske i socijalne bijede, svakojakih bolesti i kulturne zaostalosti u kojima se sada guši. Inteligencija u tome treba da mu bude samo kao pomagač i savjetnik, a ne kao nametljivi tutor.

Matica je u svom praktičnom radu opazila i to, da se u djelovanju javnih ustanova ovoga kraja, i to onih o kojima vodi brigu naša privatna inicijativa, ističe ono isto što i u drugim granama našeg narodnog života. Tu nema nikakove međusobne povezanosti, ni uzajamnog potpomaganja, nema nikakove stalnosti zajedničkog programa, nikakova zajedničkog pravca, nikakove tradicije. Sve ide od danas do sutra, sve ima pečat diletantizma i nesrede-

nosti, sve se radi isprekidano i na parče, i to više riječima nego djelima. Između inteligencije i prostog naroda vlada nepovjerenje i postoji pravi jaz. Inteligencija se tuži na konservativnost i primitivnost prostog naroda, a prosti narod na neshvatanje i sebičnost inteligencije uopšte. Matica je uzela i tu brigu na sebe da nađe vezu u radu na terenu između srodnih privatnih ustanova, pa da pomogne da se izade iz te nesređenosti i da se postupno uspostavi povjerenje između sela i grada, između seljaka i građana; da po mogućnosti sve koordinuje i uputi jednim pravcem i k jednom zajedničkom cilju: postignuću općeg dobra ovoga kraja.

V. Zaključak

U središtu i na čelu širokog narodnog pokreta, naša Matica kao glavni faktor narodnog mišljenja i javne svijesti u Sjevernoj Dalmaciji, izjavljuje otvoreno i želi iskreno, da se kod nas jednom zauvijek prede preko svih ličnih svada, da se iskorijene svi povodi nesloge, kavgje i mržnje, da se radi na stvaranju atmosfere vjerskoga, plemenskoga i klasnoga mira, snošljivosti, povjerenja, bratstva i ljubavi. Ona stoga još jednom upućuje svoj apel svima društvenim redovima i svima pojedinim ličnostima bez izuzetka, da u ovim sudbonosnim vremenima i teškim iskušenjima bace u zaborav sve što je od posebnoga ličnog značaja, pa da se još u jačoj mjeri

svrstaju u redove Maticina širokogrudnog pokreta za opšte i zajedničko dobro, za moralni, privredni, kulturni, zdravstveni i socijalni preporodaj ovoga najzapuštenijeg kraja u državi.

Na osnovi svega izloženog o ideologiji, etici, moralu, zadacima i djelovanju Matice, svakome je već jasno da je Privredno-kulturna matica zalista jedinstvena ustanova ove vrste u cijeloj državi. Stoga mislim da je suvišno osvrta se na ona plitka i zlonamjerna podmetanja njenih protivnika. Reći ću samo to, da naša Matica nije ni plemenska, ni vjerska, ni klasna, ni politička, ni partijska ustanova, (da i ne govorim o nekakovu njezinu tobožnjem „fašističkom“ „ekstremnom“ i ko zna sve kakvom još nastojanju koje joj njeni protivnici iz zlobe hoće da podmetnu), nego široka općenarodna, jugoslovenska, slovenska i opštečovječanska organizacija, kako sam to već i u samom početku naglasio i kako se to jasno vidi iz njezina dosadašnjeg djelovanja. Napominjem još i to, da u toj svojoj ideologiji Matica ide svijetlim tradicijama nekadašnje „Srpske zora“ i „Matice dalmatinske“. Jedno ipak ostaje,

da je Privredno-kulturna matica u pogledu svojih načela odlučna i bez kompromisna. To znači, da je ona od sada kao i do sada uvijek spremna da dađe javni obračun svakome koji bi pokušao da joj se iz ličnih, „koterijskih“ ili partijskih interesa nametne; ili da ruši ono što ona u privredno-kulturnom pogledu stvara u narodu ovoga kraja.

Prof. Mirko Ležalč.

Годишња скупштина Привредне задруге

— Важна измјена правила —

Тринаестог прошлог мјесеца одржала је своју редовну годишњу скупштину Привредна задруга Епархије далматинске. Она млада установа основана је 1933 г. на потицају

преосв. владике Иринеја. У почетку је била замишљена као кредитна установа која је имала сврху да брзим и јефтиним кредитима буде на руду свештенству, свештеничким

удовицама и Црквеним општинама, и то у пријекним случајевима неопходних животних потреба.

Ова установа је један необично јасан примјер, како људи, на задружној основи могу да ријеше многа животно питања, која се никојим другим путем не даду ријешити. С друге стране она је доказ, како наше друштво, због своје неопростиве лијености и нехаја није кадро да погоди на отворена врата свога спаса и самопомоћи. Наше свештенство се десетцима година мучило и понижавало, сбијајући често прагове људи и установа које им не би чиниле част ви као дужници, а камо ли повјериоци, да би дошли до ма каквог кредита. Овом установом, једним потезом заједничке воље, ријешен је један проблем од крупног мање моралног, него материјалног значења за свештенство, а посредно и за саму Цркву. Ова мала установа, са ограниченим јамством и ограниченим, затвореним кругом својих чланова, омогућила је тридесетини свештеничких породица да се у право вријеме, под најповољнијим условима, користе са 180.000 (сто осамдесет хиљада) динара кредита без страха да ће их неко повући за рукав на начин да им се обрачуне, а често пута и опстанак доводи у питање. Когод је у овим тешким временима био привучен да код приватника и новчаних завода тражи кредит од невоље, тај ће разумјети шта значи оваква једна рођена установа.

Него, Привредна задруга, благословна организација свог кредитног пословања која омогућује највећу обзирну сигурност, што опет није толико заслуга њене кредитне политике колико неких објективних околности њеног чланства, је у толикој мјери ојачала, да је већ лањске године могла да замисли на то: како да пресије љуску свог сталешког оквира и да постане:

Општа народна установа

Та мисао нашла је свог израза на овогодишњој скупштини. Прото г. М. Јовић, који је као претседник Задруге водио скупштину са њему својственом обављаношћу, овако је поставио проблем пред скупштину.

Наша Задруга је у потпуној могућности да испуњава своје задатке због којих је била основана, наиме да прикупља уштеде свештенства и прказа и да их њима истима враћа у облику позајмица и у довољној мјери, кад год постоје оправдани разлози задужења чланова. По мишљењу Упр. одбора, Задруга не би смјела и надаље да остане у том уском кругу сталешке организације. Прво зато што свака установа, кад постигне свој крајњи циљ, губи могућност даљега напредовања; друго што по Светосавском духу и традицијама ниједна установа наше Цркве и свештенства не смије остати без непосредне везе са народним животом. Ову везу наша установа може да дозволи само преко обављаних народних организација, у првом реду задруга.

Задругарство је у читавом свијету постало један економски и социјални фактор тако моћан, да о њему морају водити обављеног рачуна - и воде га - и његови противници, а камо ли пријатељи и његови пионери, у које несумњиво спада, својим одабраним дијелом, наше свештенство. За оне свештенике који су у свом социјалном дјеловању неприступачни идеалистичким моти-

вима у свему траже реалну рачуну, проблем се поставља овако: Ако ми нећемо да прихватимо задругарство као свој посао, јер нам је оно блиско по својој социјалној идеологији и по својим строгим етичким принципима који су чисто хришћански, овда се може десити да се тај моћни фактор буде развијао мимо нас - па и проти нас.

Износи затим предлог Управног одбора да се измиењи чл. 5 Задругиних правила тако, да члановима Задруге, поред свештеника, свештеника, удова, цркава, манастира, и других црквених установа, могу бити још: јуридичке особе и задруге. Предлог је прихваћен са 30 проти 5 од присутних чланова, и тиме је у вачелу отворена могућност сарадње Привредне задруге са другим народним установама и организацијама („јуридичке особе“), а посебно са разним облицима задруга.

Извјештај Управног и Надзорног одбора примљен је без примједбе и дата разријешница управи, па је

Годишња конференција свештенства Епархије далматинске

Четрнаестог маја свештенство Епархије Далматинске одржало је своју редовну годишњу конференцију, трећу по реду. Ове конференције завео је Преосвештени владика Иринеј, прве године по свом доласку на чело епархије. Сврха им је да се на њима претресу сва важна питања која се односе на живот Цркве и свештенства у свим правцима и односима, и да се даду потицаја и смјернице за рад.

Прве двије конференције имале су срећних резултата, који су нашим читаоцима углавном познати, или ће се с њима данас упознати. Плодови ове треће имају да се сачекају. Али по учешћу свештенства, по дневном реду, а нарочито по броју и обављаности слободних реферата (предавања), ова конференција је несумњиво значајнија од обе раније.

Послије заједничке молитве у Св. Вазнесенској цркви, свештенство се окупило у приземној сали епископског двора. Конференцију је отворио сам Епископ, као претседник својом поздравном ријечи, која је у ствари била један програматски говор, пун интересантних напомена и дубоких запажања о духу и неселима којима треба да се руководе свештенички зборови. На крају говора г. Епископ представља свештенству свог одличног пријатеља и госта преосв. епископа Глостарског г. Дра. А. Хедлама, познатог богословско-филозофског писца и великог пријатеља нашег народа, који је своје пријатељство доказао у најцрнијим данима минулог свијетског рата, кад је са осталим нашим пријатељима у Енглеској водио бригу око српске омладине, која је морала напустити пргажену домовину и склонити се у енглеске школе.

Конференција је уз аплауз и поклике примила поздравне телеграме Њ. В. Краља и Њ. Св. Патријарху. Потом је

Епископ г. Др. Хедлам одржао кратко, али интересантно предавање о заједничким основама и идеалима свију истински хришћанских цркава, о заједничким њиховим непријатељима и борби Цркве Христове проти њих. Хришћанске Цркве које су вјерне својим еванђелијским

тима скупштина била завршена.

Скупштини задруге све вријеме присуствовао је и владика, преосв. г. Др. Иринеј, који је члан задруге и њен почасни претседник. Такође је, цијело прије подне на скупштини био и гост Владичин, епископ глостарски, преосв. г. Др. Артур Хедлам, кога је у име задругара поздравио г. прото Љ. Врцељ, а он се кратко захвалио, обећавајући да ће на свештеничкој скупштини држати кратко предавање.

Послије ове скупштине одржао је г. Лазар Матић, епархиски рачуноиспитач, своје предавање о теми: „Свештеник и задругарство“. Овом интересантним и врло актуелном предавању боље би одговарао наслов „Социјални рад у свијетлу Језајје: лија“ У том смислу га је обрадио г. Матић, давши један ванредно јасан и документован приказ Христа као социјалног борца и реформатора. Изводе из предавања доносимо на другом мјесту.

П.

за његов непрекидни, безодморни и благословени рад у свим правцима црквенонародног живота наше Епархије.

Вјеронаучна настава

Реферат о вјеронаучној настави у основним школама, о њеним успјесима и сметњама, пажљиво и савјесно извршено је свешт. г. Петар Опачић. Обухватио је ова три момента: историју катихетске дјелатности Цркве, теориску страну вјероучитеља и практичан рад, са успјесима и сметњама на које је наилазио у својој пракси.

Око овог предмета развила се веома жива и опширна дискусија. Највише се говорило о сметњама. Међу најважнијима поменуће су ове: материјална немогућност доспјевања многих свештеника који имају по неколико школа у парохији, разбацаних по великим раздаљинама; затим недостатак једног ваљаног наставног програма и најпослије недостатак добрих уџбеника. О уџбеницима г. прото Врцељ каже да су кспија туђих и да у њима нема ништа српскога; ни ријечи о: крсној свијести, кољиву, бадњацима и т. д. Пита, кад ће се неко сјетати да у вјеронаучне уџбенике унесе мотиве из наше народне поезије, која је пуна дубоких хришћанско моралних истина, изражених од самог народа и на народски сваком разумљив начин?!

Поменуће су још и ове сметње: сиромаштво огромног броја дјечијих родитеља — по селима и у граду, који несу у стању да купују дјечије уџбенике, и, најпослије немар једног дијела свештенства према овој својој дужности.

Све су ове сметње наше израза у резолуцији која је прихваћена по овом реферату. Црквеним општинама је препоручено, да у своје годишње прорачуне унесе своје за набавку вјеронаучних уџбеника, који би се школској дјечи дачали на употребу бесплатно.

Црквена имовина у служби народа

Овај реферат, који је обрадио и прочитао свешт. г. Павле Зелић, секретар Епарх. упр. одбора, веома је значајан по рачелном становишту које заступа, а по коме црквена имовина не може да служи интересима Цркве ако уједно не служи народу.

Предавач истиче да је то Светосавско схваћање улоге црквене имовине. Данас, кад се Црква наша може и мора да враћа на путеве Светитеља Саве, она мора и у овом погледу да има увијек спреман и документован одговор на питање народа: „Куд се ћеде цар — Немање благо?“

Под појмом *службе народу* не смије се ништа схватити, да црквена имовина има да служи појединцима — непосредно, него посредно, преко корисних установа и организација које иду затим, да плански и систематски помажу народни препоред и општи напредак у културном, социјалном и привредном правцу. То ће се постићи ако народ и свештенство буду гледали на црквену имовину — у погледу стицања и чувања, као на своју сопствену; затим, ако се сви витешкови и уштеде буду сабирали на начин да оставу својина свога сопственика, да му носе сигурну ренту, али да уједно служе народном напретку, било путем позајмица установама скупне,

Савремена социјална улога свештенства

Овај реферат г. проте Пространа са оним о „социјалном раду у свјетлу Еванђеља“ (Л. Матића) и мало-час поменути о „црквеној имовини у служби народа“ (П. Злића) представљају главни идејни мотив који је владао свештеничком конференцијом и нашао израза у свечаној изјави свештенства. Како ово предавање заузима средишње мјесто (остала га два допуњују), то ћемо се на њему дуже задржати, колико нам простор дозвољава.

Предавач полази са становишта да је Српска црква, кроз 17 година наше слободне ере живјела највећим дијелом од свог големог моралног капитала из прошлости, и да је крајње вријеме да се тај капитал остави на миру као неприкосновена главница, а да Црква засуче руке, да закорачи на њиву народног живота и да стиче нове вриједности. За људе (иа црквених редова), који се у свом животу руководе идеалистичким мотивима несебичног рада и стварања, ово становиште има безброј разлога у тешким животним приликама нашег народа; док за оне који воле да причувају своја леђа и спадају у ред практичних и „мудрих“, поменуто становиште има много више оправдања у данашњој хаотичној и вулканској, изразито протухришћанској атмосфери у којој се ковитла друштвени живот читавог свијета, и која може, врло брзо и лако, да донесе грдних изненађења, и баш најрије овим „практичним и мудрима“. Такова изненађења неминовно доводе Цркву и „практично“ свештенству и само хладно реално схваћање њене пастве — и у једној најмирнијој епохи.

Српској Цркви служи на част што своје народу и је ломига кичму и стварала од њега заплашано и пскорно стадо које се даде једно преко воде гонити, али Црква не смије заборавити да јој та чињеница намеће дужност: да има много више здравог разума, него „практичног смисла“.

До изненађења неће никада доћи, ако Црква престане бити једна драга успомена из прошлости која се лако прегара у моментима тешких животних криза, а постане артерија народног живота која се не да изшупати без велике опасности по организам коме она припада. Социјална мисија Цркве то је пут којим она постаје несподан животворни орган народног живота.

Три типа свештеника

Поставивши дефиницију социјалног рада свештеникова (све оно што у животу своје пастве учини без спитрахиља на врату), предавач даје три типа свештеника, у односу према овој дужности. Човјек који живи за се и гледа само свој интерес то је

приватне предумљивости, било акцијама пркве у разним корисним правцима. Предавач је ово становиште мотивисао тешким животом и заосталошћу нашег народа, и дужношћу пркве да му помогне, а поткрепио га историским чињеницама из живота првих вијекова Цркве, а нарочито из живота Српске Цркве, њеног Светосавског периода и нарочито њене улоге у Војводини и Босни — Херцеговини за последња два вијека нашег робовања, кад је Црква својим васпитаним средствима стварала народни живот и његове установе.

Револуцију по овом питању доносимо на другом мјесту.

антисоцијалан тип свештеника, парасит и наметник, кога Црква сама треба да ампутира као свој болесни орган, ако се не да наљичити. Човјек који врши савјесно све своје званичне дужности: у пркви, у школи и у канцеларији, али се преко тога ничим другим не интересује, то је асоцијалан тип свештеника. За њега се може рећи: колико заради, толико и потроши. Он, дакле, сам себе укида, неутрализује. А кад се зна да живот не трпи неутралан став и да то значи неминован назадак, овда је и овакав тип за Цркву штетан. Ако ли је пак овакав црквени служитељ (не народни!) још и пуки формалиста, што често бива, онда овакав тип, са оним првим, представља за Цркву праву филоксеру, која стално и неповратно ждере све њене живствене сокове. Тип социјалног свештеника, то је човјек који има урођено чуло социјалног осјећања, или који је то чуло стекао духовноморалним вјежбањем и искуством живота.

Лично опхођење с народом

то је прво и најнепосредније поље на коме долази до израза друштвено осјећање свештеникова.

Кад би се хтјело материјалистичким језиком да претстави значај свог личног опхођења — каже предавач дословно — ја бих казао ово: да свака ријеч, свака геста, сваки покрет што га учини свештеник који има развијен смисао друштвеног такта и лијепог опхођења, претставља вичећу пару моралног капитала који дневно пада у црквену ризницу. И сад кад помислите: колико ријечи, колико гестова, колико додира учини свештеник сваког дана, па то пренесете на три хиљаде пастира наше Цркве и све помножите са 365 дана у години, — ја вас питам, браћо, какав би то неизмјеран морални капитал претстављало за нашу Цркву!

Друго поље, које чека свештеника са развијеним социјалним чулом, то је подручје — да је тако назовемо — духовноморалне терапеутике, за коју је потребито

интимно саосјећање с народом,

са јединама своје средине. То је свештеникова пастирска мисија у најужем смислу ријечи. Али ваља уочити, да њен објекат нису само пропале и посрнуле душе — грјешници, него једнако и готово више пали, сломљени духови, разочаране наде, моралне патње и душевни болови, које данашња дубоко отрована и заражена епоха доноси баш оним јединкама које сачињавају бољи и најбољи дио људског друштва.

По тим боловима и тешким душевноморалним патњама данашње човјечанство је једна универсална болница сваке доби и узраста, сваког друштвеног реда и занимања. А зна се да нема благословенијег ни благодарнијег поља за стицање правог и трајног пријатељства, него што је болесничка психова, нарочито кад се ради о душевноморалним болестима. Приближити се тим страдалницима, задобити њихово повјерење, ући у њихову душу, анализирати уроке њених болова, па помоћи: негдје стварном помоћи, негдје корисним савјетом, а негдје дубоким и искреним братским саучешћем, без намјештености и наметљивости, без демагогије и задњих циљева и рачуна, него по истинском увјерењу да је то наша

мисија и наш разлог постојања — све је то, браћо моја — каже предавач — други Богом благословљени извор огромних моралних прихода наше Цркве и нас самих.

Права социјална мисија

С ове двије способности — слијепим опхођењем и интимним саосјећањем, ма колико да оне саме собом значе огроман капитал, свештенство још није заорало ни једну бразду на њиви свог правог социјалног позива. Са тим капиталом ваља кренути у социјалну мисију, која се састоји у сталном, непрекидном интересовању свештеникову за животне услове под којима његова околина живи.

Под тим условима разумију се: економске и привредне прилике народа, стање његова здравља и степена просвјештености, — све што може народу да олакша борбу за опстанак у тешкој данашњици. Стаљним, живим интересовањем свештеник ће упознати жвотне прилике свога народа, уочиће недаће и уроке њихове па ће, свјестан своје моралне и интелектуалне надмоћи, свјестан велике организоване заједнице која му стоји иза леђа, кренути у борбу за бољи живот овог дијела народа коме је од природе постављен за вођу.

Како и чиме ће почети свештеник у том свом раду, којим путем ће ударити и каквих средстава се латити, то му нико жив не може казати. То зависи од његових субјективних услова и — увијек на свој начин сложених прилика дате средине. Али ће му се казати само ако он узме тај посао као бригу с којом ће лијегати и устајати, и којој ће бити спреман да жртвује своју снагу и свој мир. Ко је на то спреман, тај ће добити довољно општих потицаја и сугестија на годишњим конференцијама. Ако му то није доста, он ће се интересовати за социјалне покрете и акције у другим крајевима; обртаће се, окретати, распитивати; падати и посртати, док не нађе свој пут.

— „Ако неко од нас не нађе ни један од многобројних путева — завршава, први дио свога излагања предавач — тај треба да буде свјестан: да је Црква изгубила битку на оном дијелу фронта који је њему повјерен; да је тиме сам себи ударио на чело жиг сувашна човјека, а у очима народа једног наметника, кога ће првога одувати друштвена олуја, чији се потмули тутањ, јасно чује, ко има уши да чује. Активан свештеник — ма у ком правцу, само активност мученичка, стваралачка, то је нада наше будућности у овим судбоносним временима. Активно свештенство као цјелина, то је тврђава са које се нико жив неће усудити да скине наш црквенонародни барјак“.

Како је у нашој епархији?

Ако се суди са апсолутним мјерилом, — слабо; ако ли се узме релативно, онда мало друкчије: појединци спасавају заједнички образ. Као резултате тих појединачних напора, предавач наводи ове чињенице:

Кад је првих година иза рата сарајевска „Просвјета“ потражила везу са нашим крајевима — први њен обласни секретар на Приморљу је један наш свештеник, који на својим колима, о свом сопственом руву и крву, вуче од села до села скиоптикон и преко актуелних предавања тражи везу с народом, извргавајући се потсмјелу варошко-

кафанског друштва. Први „Просвјетини“ повјереници су свештеници и најагилнији чланови пододбора — опет свештеници.

Кад је постало јасно да гладном народу не вриједи говорити, него међу њиме радити, обавља се кредитно задругарство и праве покушаји за његово проширење. Свештенство се и ту јавља као иницијатор и сталан учесник у раду.

А кад се у Србији јавило здравствено задругарство — прву таку задругу на читавом „пречанском“ подручју оснива у нашем крају — свештеник; другу оснива други свештеник. Из једне од ових задруга ниче прва у нашим крајевима, а друга до данас опет на цијелом пречанском подручју Задружна апотека, која, уз своју здравствену службу, обзиром на њен гранични положај, врши и знатну национално-економску мисију. Од осталих двест здравствених задруга у нашем крају једва је једна основана без учешћа свештеника и једва која постоји без његове присне сарадње. Најпослије други филијал ових задруга на пречанском подручју основан је опет у нашем крају, и опет уз живо учешће свештеника — у овом случају митроносног.

Први Народни дом у нашим селима — и то у већем стилу — подигао је опет свештеник, који је на њему радио као мавуелни радник, не из спорта ни афектације, него по тешкој нужди, да даде примјер премореним сељацима који су кледали на послу. Други такав дом у нашим селима подиже опет свештеник; — под каквим околностима нека сам каже.

Први Здравствени дом започео је један свештеник, а други га данас подиже.

Први и једини Задружни подрум (вајскупили од свих економских објеката) који постоји у нашем крају започео је свештеник.

Једини случај добровољне основне наставе у нашим селима, који нам је познат, држи један наш млади свештеник — и у свом стању.

Прве модерне преслице донно је у наше крајеве свештеник, тим значајније што је тај свештеник сам Владика.

Данас је сваком јасно, продужује предавач, да је Привр. култ. матица у нашем крају одиграла часно једну моралнодруштвену улогу, којој ће културна историја ових крајева морати дати један посебан наслов, макар како била скромна и та историја и ово њено поглавље. У оснивању те установе свештенство је имало свог удјела, а од самог почетка до данас држало је и држи на стојим леђима тежешну ливњу њеног терета.

Свештенство је, даље, створило своју кредитну установу, тако озбиљну и солидну да у њу већ данас полагају наде многи нерјешени проблеми нашег краја.

Свештенство је још раније, за „Просвјетине“ акције, дало идеју за подизање Бачког дома у Шибенику, па кад је та идеја практично заврла, без кривње свештенства, ово је поновно ставља на дневни ред и као што се из извјештаја видјело, кроз саме непуне три године доводи до тле, да се њено остварење може сматрати као сарпичн факт.

Све што је у овом правцу урађено до конца 1932 године, све су то мучни и крвави напори појединаца. И кад је било јасно да ће ти осамљени појединци под теретом свог-

апостолат пасти и преморени дини руке од свега, долази к нама предводник, који моментално улази у срж ваших проблема, узима водство у своје руке, повезује активне појединце, даје им печат једне испробане заједнице, удара трасу нашег социјалномисионерског пута за деценије унапријед, — сам гази њоме пред свима нама и — поред ових материјалних резултата које смо летилично побројали, доводи до једног моралног резултата толико значајног и крувог, да ми још нисмо сви у стању да догледамо његову важност.

То је, браћо моја, — важе предавач дословно — то је оно духовноморално ослобођење што га је извојевало наше свештенство; то је онај мужевни дух усправне христењаче, по коме је наше свештенство престало бити стража моћних појединаца и друштвених клика и котирија, а постало једини (нажалост) стваралачки и водећи фактор нашег јавног живота, у који данас јавно упиру свој преморени поглед сви који су гладни и жедни правде, који су жељни слобода или мира да га у њему поједу — као и они чија су вјерска и национална осјећања тешко вријеђена од наше невољне браће друге вјере и племена.

Овај морални престиж наше Цркве у овим крајевима, који је посљедњих година видно порастао, и чији је први немар и носилац дванаести шеф наше епархије, тај углед дошло је вароду нашем једну нову крупну тековину, а то је милионска заклада блгп. супруга Вујатовић-Шаров.

Све ово што сам кавао — наставља г. Простран — све су то чињенице нама свима добро познате, и ја немам потребе да их посебно доказујем и имена наводим. (Ако ко жели ја њу и то учинити). Него вас молим, браћо и другови, да учите добро те чињенице, па да редом идете: од сталежа до сталежа, од устава до устава, од појединца до појединца и тражите пажљиво позитивне резултате — верљане и нехонорисане приватне иницијативе. Затим апстрахијте, истргните из нашег јавног живота наше свештеничке напоре и њихове резултате, па да видите колика ће пустош бити!

Борба на свим линијама

Предавач је завршио своје излагање с питањем: *под каквим околностима је постигнуто ово што је постигнуто?* — и одговором: *под најтежим што се замислиши доду.*

Сваки апостолат, сваки мисионерски посао посваја се овим узавим, трновитим путем који је Христос обљежио. Ако је друкчије онда то није апостолат. Јер широким и равним путем иде стока и њени гоничи; иду саобраћајна средства на којима се лијепо и комодно сједи; иду људи којима се не жури: животни пензионери и рентјери — и слабији. Попречним рогобатним стазама и опасним кланцима и иду људи која се не задовољавају мизерном улогом пасивних потрошача животних вриједности и којима је стидно сд друштвених обавеза ослобађати се свједљивим духовног сиромаштва.

Борба, дакле, на свим линијама и фронтима. Борба са самим собом, борба са другим људима и негативним факторима људске заједнице — то је вјечни, основни мотив сваког апостолата. Кроз ту борбу провесени су и скромни успјеси на-

ших прегнућа, и то није ништа необично. Али је ипак необична, можда више за наше уже прилике, него за вријеме у коме смо, једва врста борбе, с којим се посљедних година има да носи социјалномисионерска акција нашега свештенства и његових пријатеља и идејних сарадника из нашег свјетовног друштва. Та борба је у толико тежа, што нама наш позив и наше васпитање не дозвољава да га том терену и с истовјетним оружјем борбу прихваћамо. Наш терен је отворено поље витешке борбе и лојалне утакмице у стваралачком раду, а не мрачни лабиринти клеветничког доштаптавања и „воћних препаса.“

Изјава Свештенства Епархије далматинске

Свештенство Епархије далматинске, на својој трећој редовној годишњој конференцији, одржаној у Шибенику, 14 маја 1936 г., саслушаши поднесене извјештаје и посебне реферате, једногласно доноси слиједећу изјаву:

Свештенство Епархије далматинске изражава своју велику радост, што се питање материјалног уређења цјелокупног православног свештенства у нашој Отарбини може сматрати као савршен факт, и израче своју благодарност црквеним и државним факторима који су томе дјелу допринијели. Сајесно да га уређење материјалног стања, на основу пројектоване уредбе, не рјешава тешке бригае за даљи опстанак и обривавање свога народа, под свим другим изузетно неповољним условима за испуњавање родитељских дужности, свештенство похваља овај епохални догођај у животу наше цркве због његова големог моралног значаја за даљу судбину свештенства и саме цркве.

Јер, полазећи са тога факта, свештенство сматра, да је ово први пут послатим косовске трагедије да се наша Црква може у потпуности да се врати на путеве Светитеља Саве и да на њима стално остане, посветивши се без резерве служби Богу и народу.

Сајесно тога свога светосавског амалета, свештенство Епархије далматинске свечано данас полаже свој најновији завет по коме рад на социјалном, привредном, и културном пољу повјереног му народа сматра битним елементом своје пастирске мисије и неопходним предусловом за успјешну дјелатност на вјерско-моралном васпитању свога народа. Ову дужност свештенство узима на себе и из посебних разлога, по којима народу Епархије далматинске недостају, у највећем степену, сви објективни услови за културни развјатак, а огромној већини његовој и за сам толи живот и опстанак. Готово сви фактори нашег јавног живота који су према народу ових крајева имали стварних или моралних дужности и обавеза, огријешили су се одањ; гријешила се и црква и свештенство, мада мање од свију других. Зато ово вријеме које је судбоносно за цео свијет и цео наш народ, постало је судбоносно и за ове крајеве. Црква нашој, кроз сву историју, било је намијењено да у судбоносним данима прима на се свачије гријехе и да спасава народ.

Свештенство Епархије далматинске јасно чује глас времена и осјећа да је дошло његов час. Не час негаслужене жетве, ни конјуктура мутног времена на профит, него час његовог личног страдања и прегарања за свог народа и Отарбине. Тим путем свештенство Епархије далматинске данас полази као организовану цјелину. Велика ће радост његова бити ако се на том путу сусретне са добрим људима и добронамјерним факторима приватне и јавне иницијативе из других редова нашег друштва; као што се јамачки веће абунити ако у том свом раду буде навизиво сметње ма лакше оне баве и ма од кога долазиле.

Народу своме

свештенство управља ову очинску и братску поруку: Кад се оно у данине давне, на Косову

пољу јадовиту, покривше господаришћанска око тога: на коме је царство; па кад ово Краљевићу Марку, уве старе књиге царствене и пресуди на коме је царство: ни по бабу ни по стричевима, већ по правди Бога истинста и савјету своје старе мајке, плану гњевом Вукашине Краљу па потрже сабљу иза паса, да посече свога сина Марка. Бјежи Марко, а ћера га Краљу око бијеле Самодрже цркве. Таман шћаше да изгуби главу од крвава очева андара, ал' из цркве венито проговара. „Бјеж у цркву Краљевићу Марко, видиш ће ћеш данас погинути, а за правду Бога истинста!“

Марко послуша гласа Божјега и, мјесто по њему, ударац паде по диреку црквених врата.

Да ли ти, Н роде наш православно, можеш да ослушеш глас, садањег времена који ти шаће: „Бјеж у цркву!“ Ако чујеш тај глас, и ако си вољан да га без предмишљања послушаш као некад Марко, овда се склањај под окриље своје Цркве, као и твоји дједоци што су радили, докпрође олуја, која данас ковитла цијелим свијетом, и док се разведри небо над твојим огњиштима.

Ако се у Цркву своју склониш, овда анај да ће, као и у прошлости нашој, први и најтежи ударци пасти по њој самој и по нама стражарима, а ти ћеш као и некада у најцрпним вијековима своје судбине, сачувати душу и живот свој за боље и ведрије дане, које ће вам Господ послати, ако оставимо дјеца његова и дјеца наших славних отаца.

По реферату „Црквена имовина у служби народа“ прихваћена је ова револуција:

1) Свештенство ће се старати свим силама, да се црквена имовина управља по прописима Устава и наредбама црквених власти, руководећи се начелом највеће могуће штедне;

2) Свештенство ће се старати, да се сва црквена ушт де концентришу код Привредне задруге Епархије далматинске у Шибенику, како би сачуплене престављале што већу новчану снагу Цркве и послужити могле разноврсним акцијама Цркве на корист народа;

3) Свештенство ће се старати да све цркве постану чланице Привредне задруге, како би се преко ње постигло што је могуће веће учешће црква у социјалном, привредном и културном животу народа.

Улога Владике Иринеја

Ни свештеничка конференција, у свим размјерима и са оваковим садржајем, ни задужна скупштина — не би се вјероватно ни одржавале данас код нас, да није дошао к нама Владика Иринеј. Он је оснивач Привредне задруге Епархије далматинске, и онај који даје иницијативу и садржај, те који распоређује рад и руководи са свештеничким конференцијама.

У свима питањима која су била на дневном реду оба дана, Владика Иринеј био је увијек на висини свога стваралачког замаха. Кад се је правио биланс за минулу годину рада, Он је могао мирне душе са Апостолом рећи: „Добар рат ратовах“.

Знајући из свога властитога искуства да искрени и трајни напори у служби идеалима не-

миновно морају донијети благословенога плода, Владика се све вријеме трудио да у то увјери своје свештенство. А увијек је говорио као онај који има право да тако говори, јер је увијек био у првим редовима и пред свима.

Учествујући непрестано у раду конференције, узимајући ријеч кад год је моменат захтијевао, Владика се нарочито у два маха са виртуозношћу свог говорничког талента виную до такве духовне висине и јасноће, да је човек осјећао истинско задовољство, и сам се је уздизао слушајући га. Осјећао се је задовољство, али и страх пред одговорношћу пастирске службе онако дубоко схваћене. То су били његови закључни говори: на задругној скупштини, и другог дана на свештеничкој конференцији.

Прикупљајући утиске са дневног реда, радујући се успјесима уложених труда, Владика отвара нове свјетлије видике савремене мисије Цркве у свима правцима народнога живота, и позива свештенство да се покаже достојно и своје улоге и судбоносног времена у коме је позвано да спасава вјечне вриједности овога и онога свијета.

Одајући признање оним свештеницима који су правилно схватили свој позив, и својим трудом допринијели успјесима који нам служе на част, Владика жали што мо а рећи — гласно и отворено, да их има и таких који се праве и слијепи и глухи на сигнале данашњег времена, на братске савјете и очинске опомене.

Зид је овај дуг и широк, браћо моја, видите га, — па се на удар чекића ма на коме крају, сав потреса, а у живе људе, пастире Цркве, ја покуцавам већ три године, па код многих ни гласа ни трага! Посљедњу опомену ја им данас упућујем као духовни отац и брат. Ако и последије остану глуви и непокретни, значи да друга сретства треба тражити за те успаване савјести. Т, еба да се види и зна, ко је између нас „Јудину част“ изабрао и ко при њој жели да остане.

А оне, изван наших редова, који воле по ћошковима, кафанама и корзоима да критикују и да сваком добром дјелу на пут стају, не увијек на частан начин, те треба истјерати на чистину, да се лојалном утакмицом у честитом раду покажу колико вриједе. Ако то нису кадри ми можемо само да пожалимо, али — да онда идемо за својим послом без њих и мимо њих — завршио је конференцију преосвештени г. епископ, а један громки „Тебе Бога хвалим...“ разлегао се те лијепе вечери по пријатној башти епископског двора.

Представник властике Привредно-културне матице за Сев. Далмацију: Павле Зелић
Stampa Nova Stamparije — Шибеник
Представник Никола Цикао.